U kunt uw bijdrage van maximaal 1000 woorden sturen naar redactie@van12tot18.nl. De hoofdredactie besluit tot al dan niet plaatsen, in overleg met de auteur(s).

Handelingsgericht werken in het voortgezet onderwijs

Op 1 augustus 2014 treedt de Wet Passend Onderwijs in werking. Als trainer en adviseur ondersteun ik scholen voor voortgezet onderwijs om Passend Onderwijs vorm te geven vanuit de uitgangspunten van Handelingsgericht werken (HGW). In deze bijdrage beschrijf ik dit proces met behulp van praktijkvoorbeelden uit één samenwerkingsverband.

DOOR LOES HORTENSIUS

In de zomer van 2012 speelden in een aantal teams van een school in het samenwerkingsverband Zutphen en omgeving uiteenlopende vragen die om oplossingen vroegen. Het samenwerkingsverband besloot deze vragen te lijf te gaan door met de verschillende teams op zoek te gaan naar oplossingen met behulp van handelingsgericht werken (HGW).

Vakoverstijgend groepsplan

De docenten van het bovenbouwteam zagen elk jaar een kloof van klas twee naar drie, die zich uitte door onrust en gedragsproblemen in de eerste periode van de derde klas. Dit gegeven vormde voor dit team de aanleiding om goed na te denken over de start van het schooljaar in de derde klas. Ze kozen ervoor om met een HGW vakoverstijgend groepsplan te gaan werken.
In een *vakoverstijgend groepsplan* worden de pedagogische doelen en doelen met betrekking tot werkhouding en taakgerichtheid beschreven. De groep koos ervoor om in het groepsplan met kleine, haalbare doelen te werken om de kans op een succesvolle implementatie zo groot mogelijk te maken. Voorbeelden daarvan zijn: aardig doen tegen elkaar, je schoolspullen op orde hebben en op tijd in de les komen. Doordat het groepsplan met leerlingen en mentor samen wordt gemaakt, brengen deze kleine doelstellingen automatisch andere vaardigheden met zich mee, zoals naar elkaar luisteren en je inleven in een ander.

De ouders werden aan het begin van het schooljaar tijdens een ouderavond over de doelen geïnformeerd en ook alle collega's die lesgaven aan de derde klas kregen deze informatie. In de mentorlessen werden activiteiten ondernomen met de klas om de doelen te realiseren. De mentoren wisselden lesactiviteiten en andere interventies met elkaar uit. Bij een bespreking vier weken later concludeerden de docenten dat de doelen waren gerealiseerd en dat de derde klas aanzienlijk meer rust uitstraalde dan voorheen. De cyclus werd daarna herhaald met nieuwe doelen.

Groepsoverzicht

Een aantal eerstejaars mentoren van de scholen ging aan de slag met *het groepsoverzicht*. Doel van een groepsoverzicht is de docent in één oogopslag te laten zien welke groep leerlingen hij voor zich heeft en wat de leerlingen nodig hebben om de les goed te kunnen volgen (onderwijsbehoeften). In het groepsoverzicht staan per leerling stimulerende en belemmerende factoren voor het leren. Een belangrijk voordeel ervan is dat het iets zegt over *alle* leerlingen in de klas en niet alleen over de snelle leerlingen of de leerlingen die opvallen qua gedrag. En er wordt gedacht in kansen in plaats van in belemmeringen.
Het team ontdekte dat het samen oefenen in het beschrijven van onderwijsbehoeften helpt om een steeds een scherpere omschrijving te krijgen. Hulpvragen uit HGW bleken uiterst behulpzaam. Een voorbeeld daarvan:
Deze leerling heeft om gestelde doelen te kunnen halen:
- instructie nodig die…
- feedback nodig die…
- opdrachten en taken nodig die..
- een docent nodig die…
- hulp of ondersteuning nodig die..
- een leeromgeving nodig die….

'Het leek een onhaalbare opdracht om op de hoogte te zijn van de inhoud van alle plannen. Het grote voordeel is dat je per klas maar één handelingsplan hoeft te lezen en als mentor ook maar één handelingsplan hoeft te schrijven. De ondersteuningsbehoeften kunnen worden geclusterd en je kunt als mentor een vakoverstijgende benadering omschrijven die voor alle docenten uitvoerbaar is.
Het in overleg met de leerling, lesgevers en ouders doelen stellen en formuleren hoe ze te behalen, het zoeken naar het positief formuleren van afspraken en hetgeen de leerling gaat doen om het doel te behalen, maken dat de leerling actief betrokken is bij het leerproces.'
Anne Zeevalk, mentor

Medecollega's, ouders en leerlingen zelf zijn een bron om de onderwijsbehoeften te formuleren. Verschillende scholen hebben bij een ouderavond aan het begin van het nieuwe schooljaar gevraagd naar drie positieve eigenschappen van hun kind en daarnaast eigenschappen die hun kind mogelijk zouden kunnen belemmeren bij het leren en functioneren op school. De ouders bleken verrast door dit verzoek en waardeerden het initiatief omdat er volgens hen uit bleek dat de school echt belangstelling voor hun kind heeft.

Tot slot: Belangrijke succesfactoren

Het werken met de uitgangspunten van HGW brengt een cultuurverandering met zich mee. Alle lagen in de school moeten de uitgangspunten kennen en toepassen; door ze te koppelen aan een praktische uitwerking worden ze geleidelijk en betekenisvol ingevoerd.
Nog belangrijker is om te beginnen vanuit de behoefte van de docenten. De ervaring heeft ons geleerd dat hierdoor bij mentoren en docenten de behoefte toeneemt om de leerlingen steeds beter te leren kennen waardoor het onderwijsproces verbetert.
Een andere belangrijke succesfactor is een goede cyclus in de organisatie van het schooljaar. Ruimte voor overleg en evaluatie met elkaar versterkt leren van elkaar en maakt HGW betekenisvol.
En tenslotte de waarschijnlijk belangrijkste succesfactor: betrek leerlingen bij hun eigen onderwijsleerproces. Als zij weten hoe ze het beste leren en naar welk doel ze toewerken, zal hun inzet ook effectiever worden. Gebruik daarbij ook de kennis van ouders. Maak hen medeverantwoordelijk voor het leerproces van hun kind. ●

'Door de eerste stap klein te houden en docenten te ondersteunen in het daadwerkelijk opstellen van een groepsplan, ontstond de mogelijkheid meerwaarde te ervaren van het overleggen over een groep aan de hand van een concreet plan. Docenten geven aan dat de bespreking inhoudelijk sterk verbeterd is. Ze hebben succeservaringen opgedaan met het cyclische werken met een plan en daardoor is hun motivatie voor deze aanpak nog vergroot. In dit proces werk ik samen met Loes Hortensius.'
Trudie Dassen, ambulant begeleider

▶ Kijk op www.van12tot18.nl voor een voorbeeld van een vakoverstijgend groepsplan.

Loes Hortensius is adviseur bij Eduquality en specialist op het terrein van handelingsgericht werken in het voortgezet onderwijs.